

rendezője Kozocsa Sándor, s ezt egészítette ki 26 eddig könyv alakban meg nem jelent verssel (ezek közül egyet a *Venus Reginát* kéziratból közöl). A most először közreadott 26 vers nagyobb része fordítás: Verlaine, Dehmel, Storm s kínai költők verseit olvashatjuk Kaffka fordításában, ill. átköltésében. A verseket a kronológia alapján közlik (ha ismert; a megírás kronológiáját veszik figyelembe). S mivel a sajtó alá rendező a Radnóti-féle összes *változatait* is kiegészíti — bizvást elmondhatjuk, hogy ez a könyv első kísérlet a kritikai kiadásra is. Ha valamit hiányolhatunk, az csak ennyi: Kaffka utolsó kötete (*Az élet útján*, válogatott gyűjtemény K. M. régi és legújabb költeményeiből, 1918.) egy-egy ciklusa elé igen érdekes prózai szövegeket írt, amelyek önjellemzések: „De azokban az években még Ady nem zúgatta szavát és Babits nem tüzte új versei csudás aranyhimét.” — írja mindjárt az első ciklus előtt az ismert sorokat. Kár volt ezekről elfeledkezni ebben a jól gondozott kiadásban. Szép gesztus volt viszont Kaffka méltó monográfusa, az összes versek első kiadója, Radnóti Miklós Kaffka tanulmányának egy részletével zárni a kötetet: ha — szerintünk — túl is becsüli Kaffka verseit az író, egész életművében, s ha a formabontást illetően más is a véleményünk, mégis a legnagyobb magyar asszonyírónak — aki a saját asszonyiságát a társadalmi problémák szintjén tudta átélni — verseit oly sok szempontúan, s oly érzékenységgel elemzi — hogy még ma is ez a legjobb kísérője, kalauza Kaffka összes verseinek. Lényegesebbet azóta se mondtak nála.

Varga József

Vas István: Évek és művek. Kritikák és tanulmányok, 1934—1956. Bp. 1958. Magvető K. 478. l.

Ahhoz a generációhoz tartozik, amelyik az első világháború után, a harmincas évek közepéig jelentkezett irodalmi életünkben. Szerb Antal, Halász Gábor, Rónay György, Bóka László, Illés Endre, K. Grandpierre Emil és mások, még a Nyugat ígészetében, annak széles örvényében, de mégis elkülönülten és egyre jobban elszakadva a nagy elődtől, szétforgácsoltabban, és mégis egységesen vágtak új csapást a két világháború közötti magyar irodalom dúsz folyamában.

Baljós társadalmi előjelek közepette indultak írói pályájukon: a faszálódó Magyarországon, a művészetben, az értelem keresésében leltek kiutat. A műveltség bátyáival

vértették magukat a toladó külvilággal szemben, de a rend, amely elől menekültek, szívósnak bizonyult üldözésekben. Am irodalom iránti hűségük töretlen maradt a nagy megpróbáltatások idején is.

Vas István írta ostromalatti naplójegyzeteiben: „Hat hete élek ebben az ötszögletű szobában. Amikor egyedül maradok benne, hálásan nézek vissza a nagy-kék-piros bokharára, a sötét faliszőnyegre, a polcon a tarka könyvekre, a fehér-jó kályhában a parázsra: házigazdáim után elsősorban neki köszönhetem, hogy néha írni, azaz élni tudok.” A teljes létbizonytalanság hónapjaiban, két bombasorozat szünetében az irodalomról vitatkozik barátaival. A fölszabadulás pillanataiban is a munkára gondol: „ezt az új életet titokban úgy képzeltem, hogy a kifosztott szobában rögtön leülök a géphez tovább fordítani Shakespeare-t.”

Az irodalomnak ez a szenvedélyes szeretete jellemzi új kötetét. Megnyilatkozott ez az ifjú generációk, az ifjú nemzedék istápolásában is, kritikáiban, tanulmányaiban pedig felelősségtudattá komolyodott. Számára is, mint Karinthy számára, az irodalmi alkotás, a vers, a dráma azonos értékű a valósággal — és éppen ezért a művészet éppen olyan téma, mint az emberi jellem, egy megkapó táj, vagy mint az emberi érzések.

Ez az alapállás határozza meg legdöntőbben tanulmányainak, kritikáinak karakterét. A művekhez való attitűdje nem elsősorban az értelemé, hanem az átélése. A műalkotás egyenlő a valósággal: a vele való találkozás élményét tehát művészi fokon tükrözti kritikáiban. Jellemzi, ábrázolja, művészi eszközökkel jeleníti meg a művet, az olvasóra bizván nemegyszer az ítéletalkotást. De mint jó regényíróhoz illik, nem hagyja kétségben közönségét, úgy jellemez, ha nem is mond közvetlen véleményt, az olvasni tudó biztos következtethet.

Mert ez az intellektuális költő, akinek verseiben, prózájában oly döntő szerep jut az értelemnek, a műveltségnek — kritikáiban lírikusként lelkesedik. Ebből erednek nem kis részt kritikusi erényei.

Tanulmányainak nagy értékcsoportját a művek szépsége iránti érzékenysége, fogékonysága alakítja ki. Nem izgatják a teóriák, a művészet nem suta elméletek igazolását szolgáló arzenál, hanem maga az élmény, az élet. Sok példát említhetnénk erre, de elég csak egyet: a legszebb Füst Milán-i sorokat ragadja ki, de olyanformán, hogy alig húsz sorral, több ezer sornyi életművet tud jellemezni!

Külön tanulmányozandó az az elegancia és szerénység, amellyel hatalmas műveltségi anyagát beledolgozza kritikáiba. Ezeknek éppen olyan jelentőségük van e kötet írásában, mint személyes élményeinek. De a sze-

mélyes élmények is irodalomtörténeti érdekűek, sehol nyoma sincs hivalkozó magamutogatásnak: jól példázzzák ezt Radnóti és más író társakra való visszaemlékezései.

Az irodalom viszonylatok szövevénye: Gelléri és Krúdy, Witmann és Hemingway, Füst és Illyés. Párhuzamai nem erőltetettek, hasonlításai nem a művészi egyéniséget csorbítja meg, hanem éppen a hasonlóság mellett, annak eredetiségét domborítja ki.

Ha nem tetszik neki valami, vagy ábrázolja, vagy kimondja nyíltan, mint például Takács Gyula egyik korai kötetéről. És ugyanakkor nem bántó elmarasztalása, mert ellenvetései mellett meggyőz arról is, hogy bízik jövőjében. (Takács Gyula az azóta eltelt 25 év alatt messze túlszárnyalta ezt a várakozást is.)

A kötet, annak ellenére, hogy szubjektív költői vallomás az irodalomról és főleg a költészetéről, irodalomtörténeti érdekű. Nemcsak mélyen szántó filológiai igényességű tanulmányai, a *Horatius noster*, a *Reviczky emlékezete*, az *Eötvös József öregkora*, a *Rákóczi emlékiratai*, de a két világháború közötti magyar irodalom megelevenítése is.

A kötet jelentős részét alkotják a közvetlen elődökkel foglalkozó cikkek (*Füst Milánról*, *Babitsról*, *Kosztolányiról*, *Nagy Lajosról*, *Schöpplin Aladáról*) és a kortársak (*Gelléri Andor Endre*, *Radnóti*, *Takács Gyula*, *Nemes Nagy Ágnes*) műveiről írott kritikái, vagy megemlékezései.

A harmadik nagy csoport a világirodalom, amelyhez nem kis mértékben a fordító, a tolmács szerepében közelített. És végső soron ide kapcsolódnak a fordításról írott cikkei is. A *III. Richárd*, az *Angol barokk líra*, A „*Fűszálak*” *évfordulója*, az *Appollinaire*, vagy a *Jegyzetek Radnóti La Fontaine-fordításához*.

Kosztolányihoz áll a legközelebb az elődök közül, róla szóló írásai szubjektív vallomások. És értékeit, munkásságának arányait mégsem torzítja el a szeretet, kritikusi szemmel ítéli meg műveit. Jól látja, hogy igazán nagy remekművet semmit vagy alig alkotott, nem úgy mint a magyar költészet nagyjai, mégis visszavonhatatlanul vonzódt hozzá. Bár nem találja rokonszenvesnek Kosztolányi könnyed politikai magatartását, mégsem világnézeti megítélésai ellen berzenkedett elsősorban, hanem „fennkölt léhasága” ellen, amely „tiltakozott benne a nagy költészet ellen.” Vas István úgy rajongott Kosztolányi „tündöklően erkölcstelen”, „szabad játékos”, „cinikusan gyönyörű” költészetéért, mint az iskolát halálosan komolyan vevő eminesztanuló, a felsőbb osztályos, titokban csodált és irigyelt vagányért. Első pillanatra fölháborította Kosztolányi felelőtlen rímjátéka, a következő pillanatban azonban már varázsa alá került.

A vonzások és taszítások szubjektív elemzéséből végül is egy megkapó, plasztikus Kosztolányi-portré bontakozik ki előttünk.

Noha a könyv Vas István írói pályájának több mint két évtizedét foglalja magába — kritikái, tanulmányai révén —, eszmei művészi karakteréről véglegesen mégsem mondhatunk. A kötetben föllelhető természetes fejlődésvonalnak azóta folytatása is van, a Kortárs legutóbbi számaiban közölt *Nehéz szerelem* című önvallomás-sorozata eszmei-művészi továbbgazdagodását ígéri. Eszmei differenciálódását a polgári létezésről való kimozdulása jellemzi.

Ez az eszmei gazdagodás művészi jellemző is frissíti, az ábrázolásnak és a gondolatoknak, a polémiáknak szélesebb teret enged.

Szalay Károly

Szilágyi János: A magyar munkáskönyvtárak a két világháború között. (1920—1944). Bp. 1961. Akadémiai K. 115 l. (A Magyar Könyv, 1.)

A magyar könyvtárügy és a magyar könyv története máig megíratlan. Ennek oka nemcsak a vállalkozók hiánya, de elsősorban az a tény, hogy az előmunkálatok is csak az utóbbi időben indultak meg, nincs se kellő számú összefoglaló mű, se részlettanulmány, de még adatfeltáró cikk vagy közlemény is alig. A *Magyar Könyv* c., kötettel indult sorozat ezt a feladatot kívánja megoldani a kutatások rendszeres publikálásának biztosításával.

Szilágyi János könyve gazdag tényanyagra épített helyzetjelentés a Horthy-fasizmus időszakából. Részletes elemzését adja egyrészt az állam által támogatott állami, üzemi, egyházi szervezésű könyvtárak, másrészt a kommunista és a szociáldemokrata párt, valamint a szakszervezetek által létesített könyvtárak állományának. Következtetéseit a történettudomány és a könyvtártudomány (szakrend, katalógusok stb.) szemszögéből vezeti le. A statisztikai felsorolásokból kiderül, hogy néhány marxista klasszikus mellett (Marx, Engels, Lenin stb.) a magyar (Ady, József Attila, Várnai Zseni, Révész Béla, Móricz Zsigmond, Gergely Sándor, Kassák Lajos stb.) és világirodalmi (Balzac, Gorkij, Solohov stb.) szempontból egyaránt értékes gyűjteményeket csupán a kommunista, a szociáldemokrata és a szakszervezeti könyvtárak alkották. Ezzel szemben: az állam és a munkaadók által létrehozott intézmények állományában néhány külföldi és hazai klasszikus mellett az uralkodó osztályt glorifikáló, szintelen írógyéniségek egész sora helyet kapott (Pekár-Gyula,